

Oost west, thuis best?

Zo doet u onderzoek naar uw eigen huis of een ander gebouw

Tammingastraat in Hornhuizen, 1972. Foto: M.A. Douma.

Als muren konden praten, wat zouden ze dan vertellen? Zouden ze grootse verhalen hebben over vroegere bewoners? Klagen over verbouwingen? Maar zolang muren dit niet kunnen, begint het onderzoek naar een pand of huis vaak in de archieven van gemeenten, het waterschap Hunze en Aa's en de Groninger Archieven. Hier wordt een schat aan informatie over gebouwen in Groningen bewaard. U kunt er antwoorden vinden op vragen als: wanneer is mijn huis gebouwd? Is er later nog iets aan veranderd of wie woonden vroeger in mijn huis?

In deze folder geven wij informatie voor een onderzoek naar een bestaand huis, mogelijk uw woning, of andere nog bestaande panden. De beste bron voor de geschiedenis van een pand is uiteraard het gebouw zelf. Als u er woont, heeft u een koopakte of een huurcontract. Mogelijk staan daarin nummers van de kadastrale aanduiding. In een koopakte staan de vorige eigenaren genoemd. Misschien weten mensen in de buurt nog iets? U kunt vaak zelf zien, of er verbouwd is en of het pand onderdeel is van een groter geheel of bouwproject. Kortom: verzamelt u zo veel mogelijk gegevens en let u daarbij op zakelijke informatie en oude aanduidingen. Recente stukken zijn niet openbaar, dus het is belangrijk om meer te weten over de laatste jaren. Ook is het goed om te kijken naar boeken of artikelen over de regionale geschiedenis. Misschien staat daar meer in over uw huis of de omgeving.

Tot halverwege de 20e eeuw telde onze provincie ruim 60 gemeenten. Door herindelingen is veel veranderd, maar voor de geschiedenis van uw huis bevinden de belangrijkste stukken zich bij de huidige gemeente, waar het in staat. Daar zijn ook de archieven van de eerdere, opgeheven gemeenten aanwezig. Voor gebouwen in het gebied van de huidige gemeente Groningen (vijf voormalige gemeenten) geldt dat u de bronnen kunt inzien bij de Groninger Archieven. Ook de archieven van opgeheven waterschappen en polders zijn overgebracht naar de huidige twee waterschappen: Hunze en Aa's en Noorderzijlvest. Deze laatste heeft de archieven in bewaring gegeven bij de Groninger Archieven.

Alle gemeenten hielden dezelfde administraties bij, zoals bouwvergunningen, bevolkingsregisters en woningkaarten. Maar omdat deze gemeenten verschillende keuzes maakten voor de ordening van de administraties, kunnen we hier alleen de algemene informatie geven.

Behalve het archief van het kadaster en andere stukken over eigendom zijn alle hieronder genoemde archiefstukken opgemaakt door gemeenten. Voor bijna bronnen geldt dat u deze alleen ter plekke kunt inzien. U kunt hiervoor terecht bij de huidige gemeenten en voor de gemeente Groningen bij de Groninger Archieven.

Let op

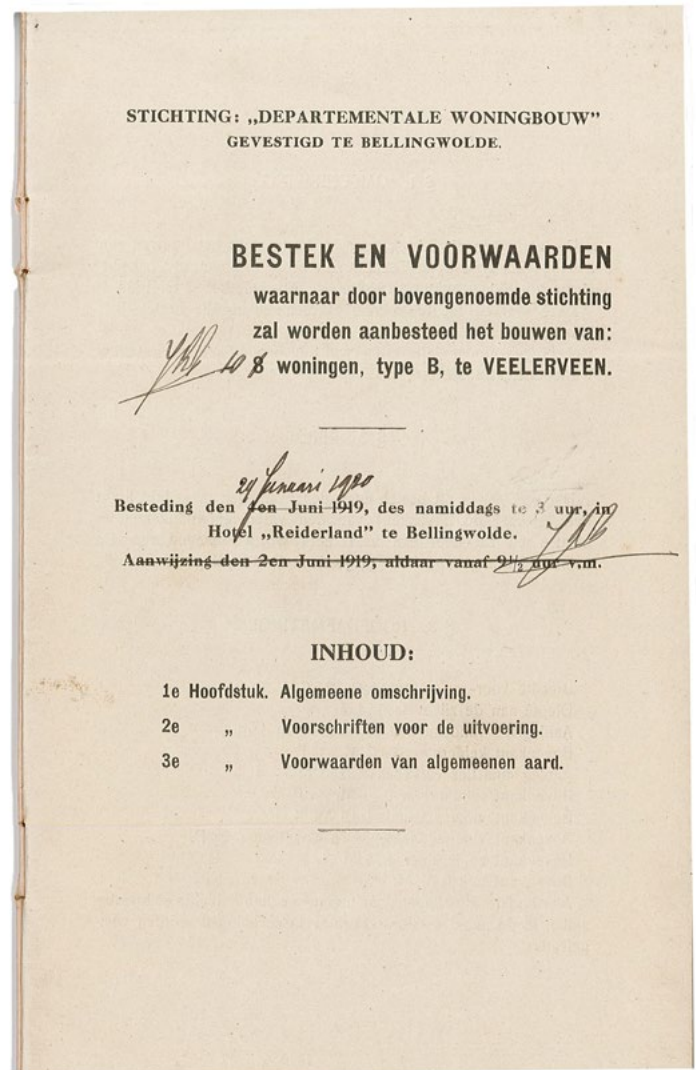
Deze folder gaat uit van de normale situatie, maar op het moment van afronding (najaar 2020) gelden allerlei beperkingen als gevolg van het coronavirus. Daarom raden wij u aan altijd eerst te kijken op de genoemde websites en zo nodig te bellen of mailen.

Bij steeds meer gemeenten worden deze stukken nu verzameld in bouwdoSSIERS per object/pand/project en waar mogelijk op het huidige adres. Veel van de oude, papieren doSSIERS zijn echter chronologisch op jaar van aanvraag gearchiveerd. In die oudere stukken worden de toenmalige adressen genoemd en dat maakt het lastig om zeker te weten of het over uw huis gaat.

Zoekt u op de website, gebruik dan de term: bouwvergunningen. In de archiefinventarissen van gemeenten vindt u deze en andere stukken over huizen onder de rubriek Volkshuisvesting. Het gaat dan vooral om registratie van vergunningen. Zoals gezegd verschilt het per gemeente hoe de toegankelijkheid nu is.

Gemeentearchieven kunnen meer registraties bevatten, zoals woningregisters met lijsten van alle woningen vanaf ongeveer 1900, en woningkaarten, vaak aangelegd vanaf 1920, met vermelding van hoofdbewoners en inwonenden, die geen familie zijn van de hoofdbewoner. Per gemeente verschilt echter de periode waarover deze administraties zijn bijgehouden en als ze actuele gegevens bevatten, zijn ze niet onbeperkt openbaar.

Verder kunnen er huisnummerregisters en omnummeringslijsten zijn, waarin de veranderingen van de adressen en huisaanduidingen zijn bijgehouden. Maar het is en blijft lastig om de oude aanduidingen met zekerheid te koppelen aan de huidige adressen. Hier bieden vooral de kadastraanduidingen houvast. Dus kijk daar goed naar!

Gemeente Westerwolde, Archief Stichting Departementale Woningbouw Bellingwolde, bestek voor Woningen te Veerle.

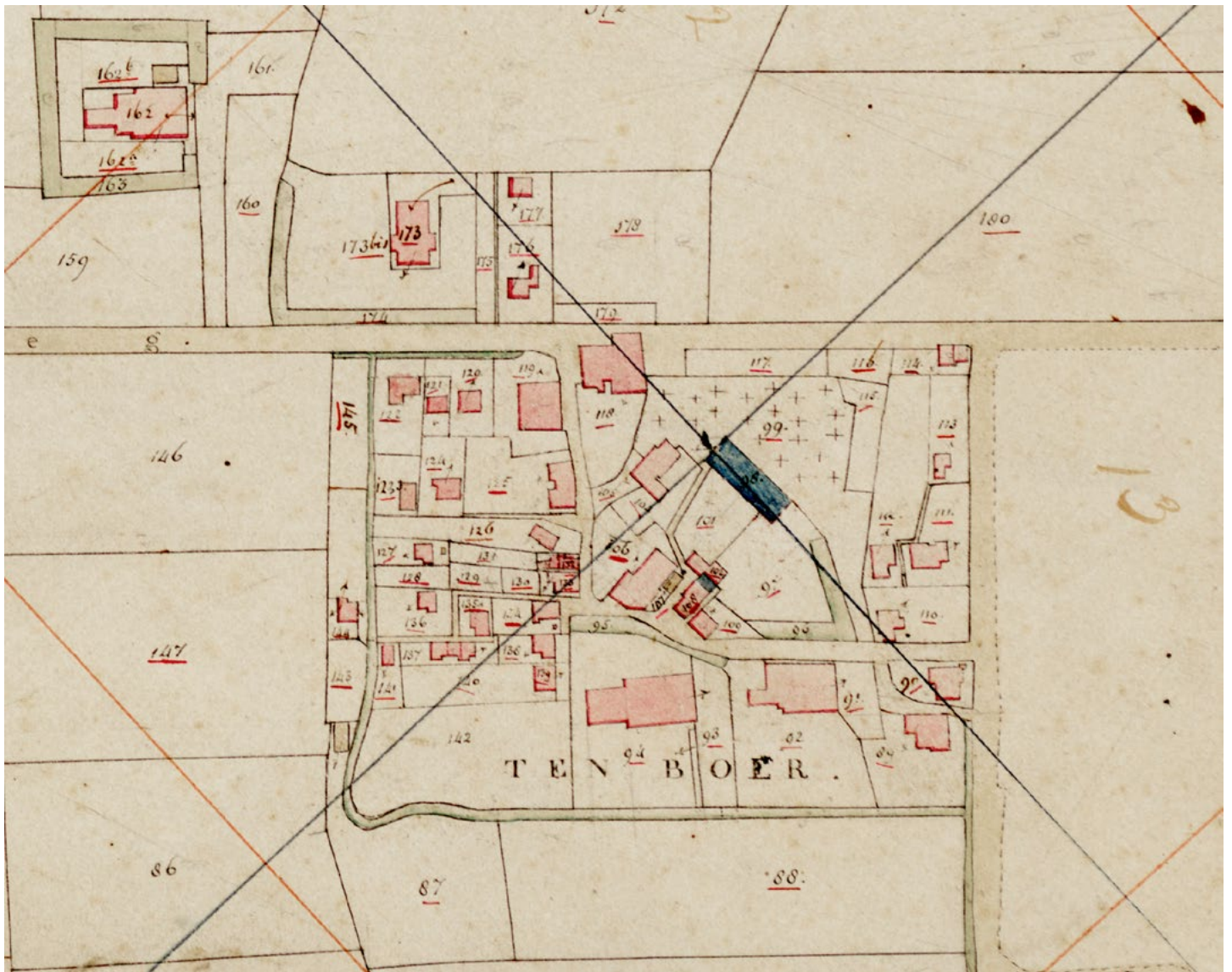
Het eigendom - Kadaster: eigenaren en gronden (tot ca. 1985)

Als het gaat om de registratie van onroerend goed en grondbezit, vormen de archieven van het Kadaster de belangrijkste bron. Het Kadaster verzamelt sinds 1832 alle gegevens over onroerend goed of vastgoed in Nederland. Dit kunnen huizen, appartementen en andere gebouwen zijn, maar ook percelen en alle andere werken die 'duurzaam met die grond zijn verenigd'.

Eerst werden de (kadastrale) gemeentegrenzen vastgelegd. Vervolgens werden de gemeenten in secties ingedeeld. Binnen die secties werden de afzonderlijke percelen opgemeten en doorlopend genummerd. Dit kadastrale nummer of perceelnummer is in de loop der tijd vrijwel altijd een of meerdere keren veranderd, bijvoorbeeld bij splitsing of samenvoeging van percelen. In zulke gevallen worden nieuwe nummers toegekend en komen de oude te vervallen.

In de studiezaal van de Groninger Archieven kunt u zoeken in de KadasterArchiefviewer. Daarvoor heeft u het huidige adres of een kadastrale aanduiding (van voor 1985) nodig. Het kadastraal nummer van het pand en de grond kan in de loop der jaren gewijzigd zijn. Het is belangrijk deze wijzigingen allemaal op te sporen. Het kadastrale perceelnummer kunt u onder meer vinden in een koopakte, een (ver)bouwvergunning, een testament, of op een kadastrale kaart.

Als u de kadastrale aanduiding niet kent en vanuit het huidig adres zoekt, gaat u vanaf het perceelnummer in 1985 terug naar het oorspronkelijke nummer. Maar het is ook mogelijk om vooruit te zoeken op basis van een oud nummer.

Groninger Archieven, toegang 44, Archief Kadastrale kaarten, inv. nr. 935, minuutplan gemeente Ten Boer, sectie A2, 1832 (uitsnede)

Met de KadasterArchiefviewer kunt u dus de eigendoms geschiedenis en de kadastrale geschiedenis van een perceel achterhalen. Daarnaast kunt u direct het bijbehorende kaartmateriaal bekijken. U ziet dan meteen de plaatselijke situatie.

Op www.hisgis.nl vindt u alle kadastrale percelen en eigenaren in 1832 en de kaarten uit dat jaar.

De kadastrale kaarten kunt u ook bekijken op www.groningerarchieven.nl: typ op de homepage in de zoekbalk kadastrale kaarten in.

De KadasterArchiefviewer bevat gegevens tot 1985. Voor actuele kadastrale gegevens kunt u terecht bij het Kadaster (www.kadaster.nl).

Kadastrale nummers of perceelnummers kunnen gemakkelijk verward worden met huisnummers, maar het zijn twee onafhankelijke nummeringssystemen. Koppelingen tussen kadastrale perceelnummers en historische adressen zijn schaars en niet altijd volledig. In het archief van de Dienst der Directe Belastingen (aanwezig bij de Groninger Archieven, toegang 797) is zo'n koppeling te vinden voor alle gemeenten in de provincie: in de registers van de herziening van de belastbare opbrengst van de gebouwde eigendommen uit 1873, 1897 en 1904 worden huisnummers vermeld.

Ook gemeenten en waterschappen beschikken over de kadastrale gegevens die nodig zijn voor hun taken. Maar bij gemeenten moet u daarin alle wijzigingen terugzoeken in de registers en dat is omslachtig werk. Veel waterschappen maakten uit deze gegevens een legger van gronden. Op basis van deze legger werden de eigenaren aangeslagen voor het heffen van waterschapslasten. Deze legger van gronden valt in de inventarissen onder de term: belastingheffing.

Hetzelfde geldt voor de zogenaamde legger van schouwbare voorwerpen, waar eigenaren van gronden zijn omschreven die verantwoordelijk zijn voor het onderhoud van gronden langs watergangen. Deze stukken vindt u in de inventarissen vaak onder de rubriek: onderhoudsplicht.

Bevolkingsregister 1850-1920

Eigenaren hoeven niet de bewoners of gebruikers te zijn: huizen kunnen verhuurd zijn en gronden verpacht. Een belangrijke bron voor het vinden van bewoners is het bevolkingsregister. Dit is aangelegd op basis van volkstellingen, waarmee in sommige gemeenten al in 1811 een begin werd gemaakt. De gegevens uit deze eerste tellingen tot halverwege de 19e eeuw geven slechts de situatie van het moment van registratie weer. Veranderingen werden niet bijgewerkt. Na de volkstelling van 1849 begon men ook alle wijzigingen (zoals geboorte, overlijden, verhuizingen) binnen de bevolking van een gemeente in dit register op te nemen, zodat het register functioneerde als een bevolkingsboekhouding.

In de jaren twintig van de twintigste eeuw had barbier Jozef Franciscus Buter in Foxhol een goed lopende kapperszaak. Het bedrijfspand was aanvankelijk geadresseerd als Foxhol P154, na de invoering van straatnamen Foxholsterhoofdweg 5. Tegenwoordig luidt het adres: Gerrit Imbosstraat 9. Deze opeenvolgende adressering kan onder andere afgeleid worden uit de bevolkingsregisters in combinatie met de woningkaart. (Bevolkingsregister en foto op: www.historischarchief.midden-groningen/collectie)

De volgorde binnen de registers verschilt per gemeente: in de stad Groningen en in grotere plaatsen bestond een onderverdeling in wijken; in kleinere plattelandsgemeenten werd het bevolkingsregister ingedeeld naar de dorpen binnen de gemeente en daarbinnen per straat, in volgorde van bouw of langs een wandelroute.

In deze registers vindt u dus de toenmalige aanduiding van de woningen. Via de namen van de bewoners kunt u verbindingen naar oudere registers leggen, maar dan moet u wel zeker zijn dat u bij de goede woning begint.

Ten behoeve van dit bevolkingsregister werd in de stad Groningen evenals in veel gemeenten in de provincie elke tien jaar een volkstelling gehouden en op grond van deze telling legde men nieuwe registers aan. In sommige gemeenten in de provincie werd deze telling om de twintig jaar gehouden. In die periode van tien of twintig jaar werden alle wijzigingen nauwkeurig geboekt.

Daarnaast werden er vaak aparte registers aangelegd voor dienstboden en knechten en soms ook voor schippers en militairen.

Het bevolkingsregister gaat uit van de bewoners per huis en geeft niet alleen iemands naam, geboortedatum, geboorteplaats en eventuele huwelijks- of overlijdensdatum, maar ook de plaats van herkomst, het woonadres, de plaats waarheen iemand vertrokken is, het beroep, de kerkelijke gezindte en de relatie tot de hoofdbewoner weer.

Voorbeeld van een dienstwoning: brugwachterswoning in aanbouw bij Wijmeersterbrug, 1909. Waterschap Hunze en Aa's, archief waterschap Westerwolde, inv.nr. 2351 (Op: www.beeldbankgroningen.nl).

Daar presenteren onder meer gemeentearchieven, waterschappen, musea en verenigingen hun historische foto's en kaarten. Wij raden u aan om ruim te zoeken. Zoeken op bijvoorbeeld een straatnaam, levert niet alle gewenste foto's op.

Veel huizen hadden vroeger niet alleen een woonfunctie, maar ook een werkfunctie, zoals boerderijen. Denk hierbij ook aan dienstwoningen en woningen met winkels. Als u in een bevolkingsregister vindt dat de bewoner bakker is, dan is de kans groot dat in het pand ook een bakkerij zat.

Dit kunt u vinden op bouwtekeningen. Om hier meer over te weten kunt u ook zoeken naar boedelinventarissen van bewoners. Deze werden meestal opgemaakt na het overlijden en dat is soms ook rond de tijd van eigendomsoverdracht. U vindt boedelinventarissen vooral in notariële archieven (aanwezig bij de Groninger Archieven).

Verder zijn bij gemeenten voor veel bedrijven hinderwetvergunningen afgegeven. Deze bestaan sinds circa 1875 en waren allereerst verplicht voor bedrijven die werkten met een motor (machine). Tegenwoordig spreken we van omgevingsvergunningen, omdat ook gekeken wordt naar milieuaspecten.

Bij de Groninger Archieven vindt u ook de archieven van de Kamers van Koophandel in Groningen (en Veen-dam). Daarin zitten de dossiers van het Handelsregister, aangelegd in 1922, met gegevens over toen bestaande en later opgerichte bedrijven. U kunt zoeken naar een dossier via de website. Vult u op de homepage het woord handelsregisterdossiers in, dan krijgt u een lijst van alle registers te zien. Daarin kunt u dan zoeken naar bijvoorbeeld namen en vestigingsplaatsen. De dossiers zelf dient u in de studiezaal te raadplegen.

Voor dienstwoningen geldt dat u verder kunt zoeken in de archieven van de eigenaren.

Gemeenten en waterschappen bewaren dossiers over eigen gebouwen, zoals ook werkplaatsen en scholen. In archieven van waterschappen vindt u daarnaast stukken over sluizen, bruggen, kunstwerken en dienstwoningen.

www.groningerarchiefnet.nl – archiefwebsite van overheidsarchieven: gemeenten, waterschap Hunze en Aa's, provincie en Groninger Archieven. Onder de knop Archieven kunt u zoeken in beschrijvingen van gemeentearchieven. Bij Deelnemers vindt u de organisaties met contactgegevens en kunt u zien welke archieven zij beheeren. De knop Herindeling biedt een historisch overzicht van gemeenten met de veranderingen.

www.groningerarchieven.nl – zoeken in de collectie van de Groninger Archieven en gegevens over raadpleging. Met scans van verschillende stukken en nadere toegang op bouwvergunningen van de voormalige gemeente Groningen.

www.historischarchief.midden-groningen.nl – zoeken in archiefcollectie van deze gemeente en contactgegevens. Hier is ook een zoekmogelijkheid naar bewoners (inclusief. bevolkingsregisters), beelden en bouwvergunningen van de voormalige gemeente Hoogezand-Sappemeer. Tevens vindt u hier de beeldbank voor het gebied van de gemeente Midden-Groningen. Zie ook: <https://historischarchief.midden-groningen.nl/een-pand-of-locatie>

Voor onderzoek naar panden in de gemeente Appingedam, Delfzijl en Loppersum bestaat een extra folder (link opnemen; komt op website MvdGG?)

Daarnaast heeft een aantal gemeenten een korte tekst op de website staan over het aanvragen /inzien van bouwvergunningen of bouwtekeningen uit het archief:

- <https://hethogeland.nl/archieven-bekijken/gemeentearchief>
- https://www.pekela.nl/Bestuur/Contact_met_de_gemeente/Afspraak/Bouwtekeningen_uit_het_archief
- <https://www.stadskanaal.nl/ontdek-de-gemeente/gemeentearchief>
- https://www.veendam.nl/Bestuur/Contact_met_de_gemeente/Afspraak/Bouwtekeningen_uit_het_archief
- https://www.westerkwartier.nl/home/van-a-tot-z_3154/product/gemeentearchief_49.html

www.beeldbankgroningen.nl – vinden en bekijken van historische foto's, ansichtkaarten, tekeningen en kaarten van stad en provincie Groningen.

www.groningerfilmbank.nl – films uit de collectie van het Gronings AudioVisueel Archief. Zoek bijvoorbeeld op straatnaam of naam van een gebouw of bedrijf. Veel films zijn online te bekijken.

www.hisgis.nl – kadastrale gegevens en kaarten uit 1832 (de beginsituatie).

www.topotijdreis.nl – bekijken van topografische kaarten vanaf 1832.

www.landschapinnl.nl onder knop: bronnen en kaarten – links naar kaarten over geschiedenis van landschap en naar monumenten.

<http://fleximap.groningen.nl/gnmaps/monumenten/> – cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Groningen met gegevens over alle beschermde en monumentale panden.

www.delpher.nl/kranten – de krantenbank van de Koninklijke Bibliotheek met kranten uit het hele land tot 1995.

www.dekrantvantoen.nl – een krantenbank met noordelijke kranten tot en met de krant van gisteren.

Voor verder onderzoek

Als u meer wilt weten of verder wilt speuren, kijk dan in de onderzoeksgids van de Groninger Archieven. Het boekje (4e editie, 2017) is gratis verkrijgbaar bij de Groninger Archieven.

U vindt deze informatie ook op <https://www.groningerarchieven.nl/onderzoek/beginnen-met-onderzoek>. Daar kunt u de hele gids downloaden.

Colofon

Deze folder is samengesteld door archiefmedewerkers van de gemeenten, het waterschap Hunze en Aa's en de Groninger Archieven, oktober 2020.

Wijzigingen voorbehouden